

Рекомендовано дивізіоном «Адиктологія»
Національної психологічної асоціації України
до обов'язкового дотримання в реабілітаційних, наркологічних центрах
та інших аналогічних установах.

Консультант з хімічної залежності — це співробітник реабілітаційного та наркологічного центру (або аналогічної установи), що має відповідну професійну підготовку в сфері консультування uzалежнених клієнтів (але може не мати спеціалізованої професійної вищої освіти).

Найчастіше консультанти із хімічної залежності мають в минулому власний досвід uzалежнення та видужання від нього, але при цьому для роботи консультантом з хімічної залежності термін абсолютного утримання від прийому будь-яких психоактивних речовин повинен бути не меншим за 1 рік.

Консультант із хімічної залежності є молодшим та допоміжним персоналом в психотерапевтичному складі реабілітаційного центру. Консультант із хімічної залежності не може застосовувати методи психологічного та психотерапевтичного впливу, але може, в межах своєї компетенції, надавати емоційну підтримку, проводити інформаційну роботу, допомагати розвивати компетенції здорового життя, навчати навичкам утримання тверезості та самопомогі при кризових станах (тобто проводить коучингову та тренерську роботу, що допомагає клієнтові сформувати компетенції здорового тверезого життя).

Етика є тією головною базою, на якій будується вся інша робота будь-якої допомагаючої професії, у тому числі і консультанта з хімічної залежності. Консультант, який не розуміє етичних принципів та не будує на їх основі свою практику не може вважатися спеціалістом.

Головними етичними принципами допомагаючих спеціалістів, на яких будується вся інша етична система, є чотири принципи біомедичної етики:

I. Мінімізація шкоди («не зашкодь»):

спеціаліст повинен обдумувати можливі негативні наслідки своєї роботи та будувати її таким чином, щоб виключити або принаймні мінімізувати можливу шкоду для клієнта.

II. Благодіяння («приноси благо»):

спеціаліст працює тільки на благо свого клієнта, та при побудові цілей та планів своєї роботи, обов'язково співвідносить їх з об'єктивним покращенням соціального та психологічного життя клієнта (обов'язково враховуючи його індивідуальність) та з підвищенням його суб'єктивного відчуття щастя.

III. Автономія:

неможливо допомагати клієнту без його бажання, будь-яка робота по допомозі є договірною, при небажанні клієнта здійснювати ти чи інші зміни консультант може використовувати лише мотиваційні інтервенції.

IV. Справедливість:

клієнт не використовується для будь-яких інших вигід (окрім явно оговорених у контракті та трудовому договорі з центром) фінансового, трудового, психологічного, соціального та іншого плану.

Ще одним етичним принципом, на якому будується «техніка» консультативної роботи, є принцип *безумовної поваги* до клієнта, його гідності, прав та свобод, безумовного прийняття та безоціночного ставлення до його особистості.

На цих п'яти головних та універсальних етичних принципах (мінімізації шкоди, благодіяння, автономії, справедливості, поваги) і побудовано всю іншу етичну систему роботи консультанта з хімічної залежності.

Етичні принципи роботи консультанта з хімічної залежності

Основними характеристиками етичної поведінки консультанта з хімічної залежності є доброзичливі, щирі, правдиві стосунки з клієнтом; врахування цінностей, життєвих принципів, особливостей особистості клієнта; суворе дотримання договірних зобов'язань; розмежування особистих і професійних відносин з клієнтом; попередження і недопущення конфліктів; уважне врахування реакції клієнта на дії консультанта, налагодження постійного зворотного зв'язку; терпиме ставлення до негативної поведінки клієнта; недопущення формалізму, встановлення позитивних емоційних відносин. Консультант при цьому в своїй роботі повинен дотримуватися наступних етичних принципів:

1. **Повага**

Повага цінності і особливостей особистості, гідності, прав і свобод клієнта. Консультант з однаковою повагою повинен ставитись до людей незалежно від їхнього віку, статі, сексуальної орієнтації, національності, приналежності до певної субкультури, етносу і раси, віросповідання, мови, соціально-економічного статусу, фізичних можливостей, хвороб, а також його вчинків у вживанні, морального регресу, особливостей особистості, обмежень. Консультант уникає діяльності, яка може призвести до дискримінації клієнта. Консультант зберігає доброзичливе ставлення до клієнта, визнає його право на негативну поведінку, стежить за своїми емоційними реакціями. Консультант дотримується принципів безумовного прийняття і безоціночного ставлення до особистості клієнта. Консультант проявляє повагу до клієнта, спілкується з ним без осуду. Консультант повинен бути доступним, відкритим і уважним по відношенню до клієнтів.

2. **Контрактність**

Одужання від залежності — це добровільний процес зі взаємними домовленостями. Необхідно давати клієнту повну інформацію про процес одужання в центрі, обговорювати з ним цілі роботи, правила і рамки, та всі зміни в процесі реабілітації. Також необхідно пам'ятати, що одужання — це процес ведення клієнта до мети, обумовленої і встановленої разом з ним.

3. **Безпека**

Консультант зобов'язаний попереджувати нанесення шкоди клієнтові і максимально мінімізувати її. Консультанту слід так організувати свою роботу, щоб ні її процес, ні її результати не завдавали шкоди здоров'ю, психологічному і соціальному стану клієнта і пов'язаних з ним осіб. При цьому необхідно приділяти увагу взаємодії з родичами клієнта.

4. **Законність**

Робота консультанта з хімічної залежності повинна відповідати чинному законодавству та правовим нормам держави. Консультант повинен бути ознайомленим з відповідними правовими актами, що відносяться до його роботи (Основи законодавства України про охорону здоров'я, закони України «Про психіатричну допомогу», «Про соціальні послуги», «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними», наказ МОЗ України №199 «Про затвердження Порядку застосування методів психологічного і психотерапевтичного впливу») та неухильно дотримуватися них.

5. Професійність

В своїй освіті консультант повинен здобути наступні загальні професійні компетенції: базові навички психологічного консультування (активне слухання), навички мотиваційного консультування (що включає в себе методику мотиваційного інтерв'ювання), достатню інформацію про біо-психо-соціальну природу залежності та навички донесення цієї інформації клієнтам, методики профілактики рецидиву, методики самопомоги при стресових станах. Консультант повинен також досконально розбиратися в філософії програми центру, де він працює, та бути достатньо освіченим в альтернативних програмах. Консультант повинен регулярно проходити супервізію у старших колег та відвідувати інтервізійні групи. Консультант повинен постійно професійно розвиватися, відвідуючи відповідні навчаючі тренінги, читаючи професійну літературу, переглядаючи відеоматеріали та ін., та робити все можливе для підвищення компетенції своєї роботи та зниження ризиків для клієнтів. Також консультант повинен чітко розуміти межі своєї компетенції: не використовувати техніки психологічного та психотерапевтичного впливу, такі як гіпноз, регресивні методики, арт-терапію, роботу з переконаннями, психодраму, техніки групової динаміки, техніки візуалізації, тілесну терапію, не ставити діагнози та ін. Консультант має право на інформаційну роботу, емоційну підтримку, роботу з щоденниками планування та самоаналізу, перевірку зошитів одужання, проведення груп взаємодопомоги, проведення базових технік релаксації, навчання технікам самопомоги при адиктивному потягу, ділитися власним досвідом одужання, навчати технікам лайф-коучингу, навчати принципам програм самопомоги при залежностях (наприклад, «12 Кроків»). Консультант повинен використовувати всі ці навички тільки після навчання та опрацювання під супервізією більш компетентних спеціалістів. При виникненні ситуацій з клієнтом, вирішення яких не входить в компетенцію консультанта або виникненні складних питань, консультант повинен перенаправляти клієнта до більш компетентних спеціалістів (керівника центру, психолога, психотерапевта, психіатра та нарколога). Консультант повинен бути частиною єдиної команди, дотримуватися загальної терапевтичної стратегії центру, не обговорювати дії інших спеціалістів з клієнтами, а всі непорозуміння, пропозиції до змін та інші питання вирішувати на робочих зібраннях.

6. Відсутність насилля та експлуатації

Консультант не має права застосовувати відносно клієнтів будь-які засоби фізичного, психологічного та сексуального насильства або тиску, та повинен захищати клієнтів від психологічних та фізичних травм в процесі знаходження в центрі. Консультант не має права експлуатувати клієнтів для досягнення своїх особистих цілей (фінансових, моральних, психологічних та інших). Також консультант не повинен вирішувати свої особисті проблеми за рахунок центру, його клієнтів та співробітників, та не використовувати майно центру для досягнення особистих цілей і задоволення власних потреб.

7. Гнучкість та індивідуальний підхід

При роботі з клієнтами консультант повинен проявляти гнучкість та практикувати індивідуальний підхід з урахуванням психологічного стану клієнта, його інтелектуальних здібностей, ціннісних орієнтацій, можливостей клієнтів з психічними та фізичними

обмеженнями та інших індивідуальних особливостей. Консультант не повинен «нав'язувати діагноз» залежності клієнтові, даючи йому власний вибір. Консультант також не повинен нав'язувати принципи програми центру, використовуючи принцип привабливості, а не тиску.

8. Відсутність подвійних та особистісних відносин

В момент проходження реабілітації консультант повинен уникати будь-яких подвійних відносин з клієнтами центру. Хоча контакт консультанта з клієнтом може бути більш відкритим та дружнім, ніж контакт психолога або психотерапевта, однак консультант повинен пам'ятати про першочерговість своєї професійної ролі та не вступати з клієнтом в особистісні відносини (що включає в себе відсутність інтимних стосунків, особистісних конфліктів, грошових та товарно-трудоових відносин, прийняття подарунків, обговорювання співробітників та інших клієнтів, азартних ігор, загальних секретів, угод та парі та ін.).

9. Професійна поведінка та комунікація

Консультант в своїй комунікації з клієнтами повинен притримуватися професійних та культуральних норм: не втягуватися в провокаційні розмови, не використовувати ненормативну лексику, не дозволяти собі підвищувати голос, не проявляти знецінення та ін. Зовнішній вигляд консультанта повинен бути достатньо охайним, не зухвалим, та відповідати його професійному статусу. Консультант повинен пам'ятати, що він своєю поведінкою, комунікацією та зовнішнім виглядом подає клієнтам приклад здорового тверезого життя.

10. Конфіденційність

Консультант зобов'язаний піклуватися про збереження анонімності особистості клієнта і конфіденційності отриманої від нього інформації за межами центру, в тому числі при збереженні, складанні та використанні історії хвороби, в будь-якій формі.

11. Результативність

Консультант повинен розуміти, що єдина мета роботи центру — це благо клієнта (позитивні зміни в психологічному стані і житті клієнта). Будь яка програма одужання, яка при цьому використовується, є лише одним із засобів для досягнення цієї мети, а не є самоціллю як токовою.

12. Особистісна психотерапія

Консультант повинен проходити свою особистісну психотерапію, працюючи з психологом чи психотерапевтом (в індивідуальній чи груповій формі). Одужання в програмі взаємодопомоги (наприклад, проходження програми «12 Кроків») не є заміною особистісної психотерапії.
